

ARCANA LINGUARUM

KÖSZÖNTŐ KÖTET A 80 ÉVES
BAŃCZEROWSKI JANUSZ PROFESSZOR
TISZTELETÉRE

Szerkesztette
Pátrovics Péter

ELTE BTK
SZLÁV ÉS BALTI FILOLÓGIAI INTÉZET
LENGYEL FILOLÓGIAI TANSZÉK
BUDAPEST, 2021

KIADVÁNY TÁMOGATÓJA
Lengyel Intézet

SZERKESZTÉSSEN KÖZREMŰKÖDÖTT
Dr. Várnai Dorota

SZAKMAI LEKTOROK

Hamsovszki Júlia

Kocsis Adrienn

Kolasińska Iga Julia

Dr. habil. Pátrovics Péter

Uhriňák Štefan

Várnai-Cavaleiro Luca

Dr. Várnai Dorota

MŰSZAKI SZERKESZTŐ ÉS TÖRDELŐ

Dr. habil. Janiec-Nyitrai Agnieszka

BAŃCZEROWSKI JANUSZ FÉNYKÉP, KÉPGALÉRIA

Dr. Pátrovics-Egri Éva

© Szerzők

Kiadja: az ELTE BTK Lengyel Filológiai Tanszék
Felelős kiadó: a Lengyel Filológiai Tanszék vezetője

A borítót tervezte: Selley Tamás Ottó

Nyomdai kivitelezés: Robinco Kft.

ISBN: 978-963-489-340-0

TARTALOM

PÁTROVICS PÉTER: Lectori salutem!	9
JOANNA URBAŃSKA: Życzenia urodzinowe	11
Tabula gratulatoria	13
BALÁZS GÉZA: A nyelvtől a folklórig és a folklórtól a nyelvig: ve- lünk született struktúrák	15
BÁRDOSI VILMOS: Ritka betűk a francia értelmező szótárakban	25
BENÓ ATTILA – NAGY SÁNDOR ISTVÁN: Romániai magyar fordítók lengyel műfordításai	45
BUBAK GRZEGORZ: Alternatywna historia – propaganda komuni- styczna tworząca nieprawdziwy wizerunek Armii Czerwonej na przykładzie węgierskiej twórczości filmowej	59
CSÉBY GÉZA: Święty Jan Nepomucen w kulturze krajów Grupy Wyszehradzkiej	71
CSISZTAY GIZELLA: Grácia emlék, Óbuda.....	83
DUDÁS ELŐD: Regionalitás a horvát helyesírás történetében	91
DUDÁS MÁRIA: A férfi nyelvi képe a magyar és bolgár frazeológiá- ban	101
DZIEWOŃSKA-KISS DOROTA: Szanowny Panie Profesorze!	111
FÁBIÁN ZSUZSANNA: Olasz jövevényszavak a magyar és a lengyel nyelvben: az OIM-projekt bemutatása	113

GERENCSÉR TIBOR: Eggerth Márta és Jan Kiepura – a két világháború közötti magyar-lengyel zenei kapcsolatok elfelejtett fejezete	129
GZIŃSKA CSILLA: <i>A Rendőrségtől A mosoly birodalmáig</i> . Egy Mrożek-darab magyarországi útja az abszurdtól a posztdramatikus színházig	139
GÓSY MÁRIA: Megfelelőségi javítások fiatalok és idősek spontán beszédében	157
GYÖNGYÖSI MÁRIA: Blok és Goethe: egy költői formula genealógiájához (a <i>Rózsa és Kereszt</i> és a <i>Faust</i>)	175
HAMSOVSZKI JÚLIA: Az élet mérföldkövei a fák kulturális konceptualizációiban az orosz népdalok tükrében	189
JANIEC-NYITRAI AGNIESZKA: Pod znakiem Uroborosa, czyli zamiana mięsa w furkot. Idea wiecznego powrotu w zbiorze <i>Kucajac</i> (2015) Andrzeja Stasiuka	199
JANUS-SITARZ ANNA: Dylematy wokół adresata współczesnej literatury dziecięcej	209
JÁSZAY LÁSZLÓ: Hogyan javítunk, hogyan javítsunk? Gondolatok a javításról az orosz nyelvi variancia és a nyelvi változások figyelembevételével	219
KAPRONCZAY KÁROLY: Orsós Ferenc és a katyáni tömegsírok azonosítása	235
KOUTNY ILONA: A barát nyelvi képe a magyarban	249
KROÓ KATALIN: Dosztojevszkij-szereplők megszólalásáról a művészi nyelvalkotás problémájának tükrében (<i>Feljegyzések az égerlyukból</i>)	257

LESFALVI TIBOR: A szlovák (biblikus cseh) nyelv szerepe Szarvas város történetében a 18-19. században	273
LUKÁCS ISTVÁN: Élet és irodalom halmazállapotai (Cankar, Makovič, Kiš)	291
MANDICS GYÖRGY: Csiki csoda	301
MENYHÁRT KRISZTINA: „Síppal, dobbal, nádi hegedűvel”: hangszer- rek a magyar és a bolgár frazeológiában etnomuzikológiai és nyelvészeti szemszögből	319
NAGY LÁSZLÓ KÁLMÁN: Kariera mało znanej węgierskiej powieści o Armii Czerwonej w Polsce: <i>Syberyjski garnizon</i> Rodiona Mar- kovitsa.....	331
NÉMETH ORSOLYA: Néhány posztsovjet fantomállam a lengyel tényirodalom tükrében	343
PACSAI IMRE – NAGY SÁNDOR ISTVÁN: <i>A lánc</i> szavunk etimológiai vizsgálata	353
PÁTRÓVICS PÉTER: Adalékok egyes fák lengyel nyelvi képének re- konstrukciójához	371
RÁDULY ZSUZSANNA: A magyar és a lengyel nyelv eponimáinak szemantikai, stilisztikai jellemzői	381
SNOPEK JERZY: Kategorie sensualne w przekładzie (z języka węg- ierskiego)	399
STEFAŃCZYK WIESŁAW TOMASZ: O rzeczownikach zakończonych pierwotnie na spółgłoski wargowe miękkie we współczesnej standardowej polszczyźnie	407

SUTARSKI KONRAD: Szanowny Jubilacie, drogi Januszu!	415
SZAWERDO ELŐBIETA: Nasz Polak w kontekście wybranych utworów Móra Jókaiego i Kálmána Mikszátha	417
SZCZEŚNIAK KRYSZYNA: Dąb, drzewo mocne i dające oparcie	435
UHRNÁK ŠTEFAN: Ethnic stereotypes – How are Slavic people perceived?	455
VÁRNAI DOROTA: Egy Balassi-vers nyomai a régi lengyel irodalomban	465
VIG ISTVÁN: Hiperkorrekt fonémahelyettesítés néhány itáliai újlatin eredetű csa horvát szóban	475
WOLNY-ZMORZYŃSKI KAZIMIERZ: O artykule wiralowym	485
ZOLTÁN ANDRÁS: Czy pol. <i>starać się</i> może być bohemizmem?	493
ZSILÁK MÁRIA: A keletiszlovák nyelvjárások genézisének kérdései és helyük a szlovák nyelvben	503
Képgaléria	515

Czy pol. *starać się* może być bohemizmem?

ANDRÁS ZOLTÁN

DSc, professor emeritus, University of Loránd Eötvös,
Instytut Filologii Słowiańskiej i Bałtyckiej,
Katedra Filologii Ukraińskiej (Budapeszt)

Abstract/Absztrakt: In etymological literature, the Polish verb *starać się* 'to strive, to do one's best' is usually considered as a continuant of the form **starati sę*, which allegedly already existed in Proto-Slavic. At the same time, it is overlooked that this verb is completely absent in Old Church Slavonic, it is absent in Middle Bulgarian and Old Serbian. Moreover, *стараться* in the Russian language has been noted only since the second half of the 17th century. The article suggests that at present this verb has a common Slavic distribution not due to its Proto-Slavic antiquity, but as a result of its migration from one Slavic language to another much later than the disintegration of the Proto-Slavic language.

Keywords/Kulcsszavak: etymology, migratory loanwords, Polish *starać się* 'to strive, to do one's best'

Czasownik *starać się* w polskiej literaturze etymologicznej jest uważany za wyraz rodzimy albo pochodny od przymiotnika *stary* („znaczy właściwie 'starzeć od trosk, zgryzoł'” – Brückner 1927: 513; podobnie też Długosz-Kurczabowa 2008: 626), albo wywodzący się wraz ze swoimi odpowiednikami w innych językach słowiańskich z prasłowiańskiego **starati sę* (Boryś 2005: 575, Mańczak 2017: 184). Pierwsze objaśnienie przypomina raczej etymologię ludową, nieprzypadkowo więc w międzynarodowej slawistyce przeważa pogląd drugi, i ponieważ niektórzy współautorzy moskiewskiego słownika prasłowiańskiego (ĚSSJa) w swoich własnych badaniach wypowiedzieli się już o prasłowiańskim pochodzeniu odpowiednich czasowników w językach słowiańskich (Varbot 1995; 2012: 278–284; Šapošnikov 2017: 186), można być pewnym tego, że słownik ten w jednym ze swoich wcześniejszych tomów będzie zawierał hasło **starati sę*, uświęcając tym samym taką rekonstrukcję w oczach

szerszej publiczności naukowej¹. Trzeba jednak zaznaczyć, że dwa nowsze słowniki prasłowiańskie (Derksen 2008, Klotz 2017) nie wzmiankują o czasowniku **starati se*, milcząco odrzucając prasłowiańskie pochodzenie odpowiednich czasowników we współczesnych językach słowiańskich. Heinz Schuster-Šewc (18: 1354) uważa ten czasownik wprawdzie za ogólnosłowiański („gemeinslawisch”), ale nie prasłowiański („urslawisch”). Myślę, że ostrożność tych autorów jest uzasadniona.

Wątpliwości co do prasłowiańskiego pochodzenia polskiego *starac się* i ich słowiańskich odpowiedników wzbudza materiał pochodzący przede wszystkim z języków południowosłowiańskich. Rzuca się w oczy zupełny brak wyrazu w języku staro-cerkiewno-słowiańskim (por. SJS, SBR). Wobec też braku wyrazu w bułgarskich gwarach ludowych (Gerov; por. też BER 7: 473) współczesne bułgarskie literackie *старѣя се* wraz z derywatami *старѣтелен*, *старѣтелност* trzeba uznać za późne rusycyzmy (por. Mladenov 1941: 607). Współczesny macedoński język literacki w ogóle nie zna tego czasownika, derywaty *старател* „opiekun”, *старателство* „opiekuństwo” są przejęte z serbskiego (por. DRMJ). Nie było tego wyrazu w staroserbskim (por. Daničić). Współczesne serbskie *starati se* 1. „troszczyć się, opiekować”, 2. „usiłować coś robić” i derywaty *staranje* „opieka”, *staratelj(ka)* „opiekun(ka)”, *starateljstvo* „opiekuństwo” (Tolstoj 1970: 568) odzwiercadlają dawniejsze znaczenie rosyjskiego odpowiednika *стараться*: „тщуся, пекуся, забочуся”, stąd *стараніе* – „тщаніе, раченіе, попеченіе”, *старатель* – „попечитель; кто старается о пользе чьей” SAR¹ 5: 701-702; podobnie: SAR² 6: 487-488; znaczenia te były aktualnymi jeszcze i w połowie XIX w., por. Dal’ 4: 287-288). Z języków południowosłowiańskich *starati se* „usiłować coś robić” najwcześniejsza wzmianka pochodzi z początku XVI w. od dubrownickiego poety

¹ Šapošnikov (l. c.) wskazuje też na to, że w opublikowanych już tomach słownika jako prasłowiańskie zostały zakwalifikowane dwa prefiksalne derywaty: **obstarati (se)* (ĖSSJa 30: 33-34) oraz **orzstarati (se)* (ĖSSJa 34: 299-300). Żaden z nich nie jest zaświadczony w językach południowosłowiańskich, w obszarze rosyjskiego znamy tylko po jednemu przykładowi ich użycia z dawnej Smoleńskiej gubernii (to jest z gwar historycznie białoruskich): *обстараться* ‘постараться’ (SRNG 22: 237), *разстараться* ‘раздобыть, получить что путем усердных поисков, просьб’ (Dobrovol’skij 1914: 777).

Dżore Drżicia (Rječnik JAZU 16: 432–433). We współczesnym języku słowieńskim *stárati* ma znaczenie tylko „postarać”, odpowiednio *stárati se* znaczy „starzec” (SSKJ² 2: 620), w XIX w. miejscami występowało i w znaczeniach „fatygować, kłopotać”, względnie „kłopotać się” („abplagen, kümmern; sich kümmern”, Pleteršnik 2: 568, por. też Novak 2006: 702). W językach południowosłowiańskich czasownik ten nigdzie nie jest zaświadczony przed XVI wiekiem.

W języku rosyjskim *стараться* nie jest zaświadczone nie tylko przed XVI, ale i przed XVII wiekiem. Do rosyjskiego języka literackiego wyraz ten nie mógł przyjść z języka cerkiewno-słowiańskiego, bo tam on nie był znany. Ale nie mógł pochodzić z gwar ludowych, bo tam on też nie jest zaświadczony (SRNG 41: 66–67 przytacza przykłady przejęte ze słownika Dala bez lokalizacji, tj. Dal zapisał ten wyraz nie jako dialektyzm, ale jako element języka ogólnorosyjskiego). Udokumentowana historia czasownika *стараться* zaczyna się w połowie XVII w. w przekładach wiadomości z zachodnioeuropejskich gazet wykonanych przez tłumaczy rosyjskiej służby dyplomatycznej (Посольский приказ). Chronologicznie pierwszy zapis pochodzi z 1643 r.: „Которые с Прус приезжают для тор(говли), о том стараются, чтоб им также Балт(ийским) морем волной был прозъдъ”. Pod koniec XVII w. (1697) wyraz spotyka się też w listach cara Piotra Wielkiego: „Какъ будемъ въ Голанской земле, о мастерахъ старатца будемъ” (SRJa XI–XVII, 27: 205). W ciągu XVII w. *стараться* wraz z derywatami występuje w rękopiśmiennych wokabularzach (tzw. azbukownikach) objaśniających rzadkie, przede wszystkim obce wyrazy: „старание – попечение, стараюся – пекуся, прилежу” (Sacharov 2: 185). Wynika to z tego, że wyraz ten dla czytelników rosyjskich XVII w. był jeszcze nowym, wymagającym objaśnienia; najwcześniejsze zapisy zaś świadczą o tym, że do języka rosyjskiego wprowadzili go tłumacze służby dyplomatycznej będący obcokrajowcami, nierzadko Ukraińcami i Białorusinami z Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

W kierunku języka polskiego i białoruskiego jako źródła rosyjskiego *стараться* wskazuje okoliczność, że w tych językach wyraz jest zaświadczony o całe stulecie wcześniej niż w rosyjskim. Pierwszy znany zapis w języku ukraińskim pochodzi z Przemyśla (1536 r.): „неприятели наши стараются з рукъ своихъ тую епископию

jest wymieniany wśród potencjalnych zapożyczeń z czeskiego w literaturze przedmiotu (Kochman 1970, 1974, Schenker 1985, Basaj-Siatkowski 2006). Za zapożyczeniem z czeskiego przemawia jednak chronologia i brak wiarygodnej etymologii wyrazu na gruncie polskim.

W języku polskim czasownik *starac się* do 1500 r. jest zaświadczony tylko w znaczeniu „starzec” (SIStp 11: 322 s. v. *zestarac się, zstarac się*); wyraz w tym znaczeniu Hieronim Rafał Łopaciński (pseudonim: Rafał Lubicz) uważał za bohemizm (Lubicz 1894: 310, 328). Słownik polszczyzny XVI wieku (SIXVIw) jeszcze nie doszedł do hasła *starac się*, ale opublikowany indeks hasel sugeruje, że *starac się* w znaczeniach „troszczyć się, opiekować” i „usiłować coś robić” wraz z derywatami ma około 2000 zaświadczeń w źródłach tego słownika³, więc wyraz ten był w XVI w. już w powszechnym użyciu w języku polskim. Co do chronologii w ramach XVI w. trudno powiedzieć coś dokładnego, ale na podstawie opublikowanych materiałów można stwierdzić, że w połowie XVI w. wyraz występuje już w pracach znanych autorów (1566: Mikołaj Rej, 1566: Łukasz Górnicki, 1567: Marcin Kwiatkowski), kilka razy jest zaświadczony już i w pierwszej połowie XVI w., na przykład w książce *Żywoty filozofów* Marcina Bielskiego (Kraków, 1535): „Oto *ſie* nawięcey mamy *ſtarać*/ Byłmy mogli w cznocie opczować”; „Małz *ſie* o wiele rzeczy *ſtarać*.”⁴ Książka ta zresztą jest przekładem z czeskiego (Mikuláš Konáč, *Životowee a mrávnaa Naučeníje Mudrczuo przyrozených*, Praga, 1514; por. Chrzanowski 1906: 30–31).

Czasownik *starati se „troszczyć się o coś”* w staroczeskim jest zaświadczony już u Jana Husa (†1415), t.j. o stulecie wcześniej niż w polszczyźnie: „jiného času mají sě laskavě o svých bližních spase-nie *starati*” (Gebauer 2: 557, s. v. *některý*), por. też w innym tekście z początku XV w.: „Ale syn, ač nenie sprotně dlužen starost mieti o otcí, avšak příhodně má sě naň *starati*”⁵. W rezultacie najwcześniejsze zapisy rzekomo prasłowiańskiego **starati se* są znane z czeszczyzny początku XV w.

³ Słownik polszczyzny XVI wieku, Indeks hasel: <http://spxvi.edu.pl/indeks/> - 2019.10.28.

⁴ Korpus polszczyzny XVI wieku: <http://spxvi.edu.pl/korpus/> - 2019.10.28.

⁵ Vokabulář webový, Staročeská textová banka: <https://vokabular.ujc.cas.cz/banka.aspx?idz=STB-> 2019.10.28.

W staroczeskim obok zwrotnego *starati se* również od początku XV w. jest zaświadczony i czasownik przechodni *starati* w znaczeniu „pytać, niepokoić, fatygować kogo pytaniami, prośbami”: „A když ústavně ti, ješto jej biechu přivedli, počěchu *starati* s velikým pláčem a prosiece svatého starcě, avšakž uslyšě jich prosbu”⁶. Czasownik przechodni (obok zwrotnego) jest znany i w językach łużyckich, por. górnołużyckie *starać* „Sorge machen, kümmern” („niepokoić”), *starać so* „sorgen, sich kümmern” („niepokoić się” – Pfuhl 1866: 674), dolnołużyckie *staraś* „Sorgen machen, kümmern, bekümmern” („niepokoić, martwić”), *staraś se* „sich bemühen, sich kümmern, sich bekümmern” („usiłować coś robić, troszczyć się o coś” – Muka 2: 515). Dane języków łużyckich są jednak nowsze od czeskich, górnołużyckie i pochodzą z XVII w., a dolnołużyckie zaś z XVI w. (Schuster-Šewc 18: 1354–1355).

Czasownik przechodni jest niewątpliwie pierwotny wobec zwrotnego, co stanowi dodatkowy argument na rzecz zapożyczenia polskiego *staraci się* z czeskiego *starati se*, ponieważ polskie zwrotne *staraci się* nie jest motywowany rodzimym czasownikiem przechodnim **starać*, podczas gdy związek semantyczny między staroczeskim przechodnim *starati* „niepokoić, fatygować”, a pochodnym od niego zwrotnym *starati se* „niepokoić się, fatygować się” jest oczywisty (por. Hujer 1961: 127–128). Czasownik przechodni *starati* z ogólnym znaczeniem „niepokoić” jest zaświadczony obok czeskiego tylko w językach łużyckich i słowiańskim, t.j. w tych spośród języków słowiańskich, które od wczesnego średnowiecza intensywnie kontaktują z dialektami niemieckimi. Ta okoliczność potwierdza etymologię Václava Machka, według której *starati* jest starym zapożyczeniem ze starogórnoniemieckiego *stören* „przeszkadzać” (por. niemieckie *stören* „to samo”, zob. Machek 1971: 574; przegląd innych etymologii ostatnio zob. Zoltán 2020). Starogórnoniemieckie długie *ō* do połowy IX w. regularnie daje słowiańskie *a* (por. starogórnoniemieckie *klōstar* < czeskie *klašter*, Shevelov 1964: 385).

Jeżeli nasze wnioski są słuszne, to na pytanie zadane w tytule – czy pol. *staraci się* może być bohemizmem? – można dać odpowiedź twierdzącą. Na szereg słów mylnie uważanych za prasłowiańskie

⁶ <https://vokabular.ujc.cas.cz/banka.aspx?idz=STB> – 2019.10.28.

zwrócił już uwagę Nikolaј Trubieckoj (1927: 79–80): ros. *замок, право, духовенство, обыватель, мещане, правомочный* < pol. *zamek, prawo, duchowieństwo, obywatel, mieszczanie, prawomocny* < ces. *zámek, právo, duchovenství, obyvatel, měščenín, pravomocný*, które z kolei kalkują niem. *Schloss, Recht, Geistlichkeit, Bewohner, Bürger, rechtskräftig*. Do tej listy uzupełnionej w międzyczasie także przez innych badaczy (por. Thomas 1985) można dodać i polski czasownik *starać się* wraz z jego odpowiednikami w pozostałych językach słowiańskich.

Literatura

- Basaj M. – Siatkowski J. 2006. *Bohemizmy w języku polskim: Słownik*. Warszawa. Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- BER – Георгиев В. И. – (różniej:) Дуриданов И. – Рачева М. – Тодоров Т. А. (eds.) 1971–2017. *Български етимологичен речник 1–8 (а – фяќалка)*. Софиа. БАН.
- Boryś W. 2005. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków. Wydawnictwo Literackie.
- Brückner A. 1927. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków. Krakowska Spółka Wydawnicza.
- Chrzanowski I. 1906. *Marcin Bielski: Studium literackie*. Warszawa. Wende.
- Daľ – Даль В. 1863–1866. *Толковный словарь живаго великорускаго языка 1–4*. Москва. Типография Т. Рись.
- Daničić – Даничић Ђ. 1863–1864. *Рјечник из књижевних старина српских 1–3*. У Биограду, у Државној штампарији.
- Derksen R. 2008. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden-Boston. Brill.
- Długosz-Kurczabowa K. 2008. *Wielki słownik historyczno-etymologiczny języka polskiego*. Warszawa. PWN.
- Dobrovoľ'skij – Добровольскій В. Н. 1914. *Смоленскій областной словарь*. Смоленск. Типография П. А. Силина.
- DRMJ – *Дигитален речник на македонскиот јазик*: <http://www.makedonski.info/> – 2019.06.25.
- ÈSSJa – Трубачев О. Н. – (różniej:) Журавлев А. Ф. – Варбот Ж. Ж. (eds.) 1974–2018. *Этимологический словарь славянских языков: Общеславянский лексический фонд 1–41 (*а – *разьнь[ъ])*. Москва. Наука.
- Gebauer J. 1903–1916. *Slovník staročeský 1–2. (A–netbalivost)*. Praha. Unie.
- Gerov – Геровъ Н. 1895–1904. *Рѣчникъ на българскыи языкъ съ тълкувание речи-ты на българскыи и на русскыи 1–5*. Пловдивъ. Съгласие.
- HSBM – Жураўскі А. І. – (różniej:) Булыка А. М. (eds.) 1982–2017. *Гістарычны слоўнік беларускай мовы 1–37*. Мінск. Беларуская навука.
- Hujer, O. 1961. *Príspevok k histórii a dialektológii českého jazyka*. Praha. ČSAV.
- Klotz E. 2017. *Urslawisches Wörterbuch*. Wien. Facultas.

- Kochman S. 1970. Z historii czesko-polsko-rosyjskich związków leksykalnych. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Powstańców Śląskich w Opolu. Seria A: Filologia rosyjska* 7: 69–78.
- Kochman S. 1974. Z zagadnień czesko-polsko-wschodniosłowiańskich związków leksykalnych. *Studia Śląskie* 26: 145–159.
- Lubicz R. 1894. Głosy polskie zawarte w rękopisie z kazaniem łacińskimi z połowy w. XV-go. *Sprawozdania Komisji Językowej Akademii Umiejętności* 5: 240–338.
- Machek V. 1971. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha. Academia.
- Mańczak W. 2017. *Polski słownik etymologiczny*. Kraków. PAU.
- Mladenov - Младеновъ С. 1941. *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език*. София. Христо Г. Дановъ.
- Muka E. 1911–1928. *Słownik dolnosersbskeje rěcy a jeje narěcow – Wörterbuch der nieder-wendischen Sprache und ihrer Dialekte* 1–3. St. Petersburg. Verlag der Russischen und Čechischen Akademie der Wissenschaften, (później:) Praha, Česká Akademie Věd a Umění.
- Novak V. 2006. *Slovar stare knjižne prekmurščine*. Ljubljana. Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Pfuhl Chr. Tr. 1866. *Lužiski serbski słownik – Lausitzisch Wendisches Wörterbuch*. Budyšin. Maćica Serbska.
- Pleteršnik, M. 1894–1895. *Slovensko-nemški slovar* 1–2. Ljubljana, Knezoškofijstvo.
- Rječnik JAZU – *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1 (1880–82) – 23 (1975–76). Zagreb. Na svijet izdaje Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti.
- Sacharov – Сахаровъ, И. П. 1841–1849. Сказания русскаго народа 1–2. Санктпетербургъ. Въ типографіи Сахарова.
- Šarošnikov – Шапошников А. К. 2017. Перспектива праславянской этимологии в XXI в. In: Копылов, И. Л. (ed.), *Слово и словарь = Vocabulum et vocabularium: Сборник научных материалов*. Минск. Четыре четверти. 180–193.
- SAR¹ – *Словарь Академіи Россійской* 1–6. Въ Санктпетербургѣ, при Императорской Академіи Наукъ. 1789–1794.
- SAR² – *Словарь Академіи Россійской, по азбучному порядку расположенный* 1–6. Въ Санктпетербургѣ, при Императорской Академіи Наукъ. 1806–1822.
- SBR – Иванова-Мирчева Д. (ed.) 1999–2009. *Старобългарски речник* 1–2. Софія. Изд. Валентин Траянов.
- Schenker A. 1983. Главные пути лексических заимствований в славянских языках (на материалах чешского, польского и восточнославянских языков X–XVI вв.). In: Flier M. S. (ed.). *American Contributions to the Ninth International Congress of Slavists. Vol. 1: Linguistics*. Columbus, Ohio. Slavica Publishers, Indiana University. 255–267.
- Schenker A. 1985. Czech Lexical Borrowings in Polish Re-examined. In: Stone G. – Worth D. S. (eds.). *The Formation of the Slavonic Literary Languages, Proceedings of a Conference Held in Memory of Robert Auty and Anne Pennington at Oxford 6-11 July 1981*. UCLA Slavic Studies 11. Columbus, Ohio. Slavica Publishers, Indiana University. 85–98.
- Schuster-Sewc H. 1978–1989. *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache*. Lieferung 1.–24. und Registerband. Bautzen. Domowina.

- Shevelov G. Y. 1964. *A Prehistory of Slavic: The Historical Phonology of Common Slavic*. Heidelberg. Winter.
- SJS – Kurz J. – (później:) Hauptová Z. (eds.) 1966–1997. *Slovník jazyka staroslověnské-ho – Lexicon linguae palaeoslovenicae* 1–4. Praha. Academia, (później:) Euroslavica.
- SlStp – Urbańczyk S. – (później:) Twardzik W. (eds.) 1953–2002. *Słownik staropolski* 1–11. Wrocław–Warszawa–Kraków. Ossolineum.
- SIXVIw – Mayenowa M. R. – (później:) Peplowski F. – Mrowcewicz K. (eds.) 1966–2016. *Słownik polszczyzny XVI wieku 1–37 (a – rzyśko)*. Wrocław–Warszawa–Kraków. Ossolineum, (później:) Warszawa. IBL.
- SRJa XI–XVII – Бархударов С. Г. – (później:) Богатова Г. А. – Кривко Р. Н. (eds.) 1975–2015. *Словарь русского языка XI–XVII вв.* 1–30 (А – Уберечися). Москва. Наука, (później:) Москва–Санкт-Петербург. Нестор-История.
- SRNG – Филин Ф. П. – (później:) Сороколетов Ф. П. – Мызников С. А. (eds.) 1965–2016. *Словарь русских народных говоров* 1–49 (А – Харятя). Москва–Ленинград, (później:) Санкт-Петербург. Наука.
- Thomas G. 1985. Problems in the Study of Migratory Loanwords in the Slavic Languages. *Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne des Slavistes* 27/3: 307–325.
- Tolstoj – Толстой И. И. 1970. *Сербскохорватско-русский словарь – Српскохрватско-руски речник*. Изд. 3-е, испр. и доп. Москва. Сов. Энциклопедия.
- Trubieckoj – Трубецкой Н. С. 1927. Общеславянский элемент в русской культуре. In: Трубецкой Н. С. *К проблеме русского самопознания: Собрание статей*. [Paris]. Евразийское книгоиздательство. 54–94.
- Varbot – Варбот Ж. Ж. 1995. Об этимологии глагола *стараться*. In: *Филологический сборник (к 100-летию со дня рождения академика В. В. Виноградова)*. Москва. Наука. 77–82.
- Varbot – Варбот Ж. Ж. 2012. *Исследования по русской и славянской этимологии*. Москва–Санкт-Петербург. Нестор-История.
- Zoltán A. 2004. *Oláh Miklós Athila című munkájának XVI. századi lengyel és fehérороз fordítása – «Athila» М. Олаха в польском и белорусском переводах XVI века*. Nyíregyháza. Nyíregyházi Főiskola, Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék.
- Zoltán A. 2020. Egy kérdéses ósszláv rekonstrukció: *starati sę. In: Nyomárkay I. – Nagy S. (eds.), *Etimológia és jelentésfejlődés*. Budapest. MTA Modern Filológiai Társaság. 159–171.